

«антиентропійні» підвалини, без яких енергія пасіонаріїв веде до руйнуючого росту ентропії – нічим не обмеженого хаосу.)

За своєю практичною кмітливістю Швабрін скоріше перевершує Гриньова, але саме останній ясно розуміє те, що коїться навкруги. Можна сказати, що сьогодні в Росії прагнення зрозуміти те, що коїться, вище, ніж будь-коли. А це є позитивний симптом.

Юлій Шрейдер

(З російської переклали Олена та Вікторія Гуменюк)

J. Sutton. Traditions in New Freedom. Christianity and Higher Education in Russia and Ukraine Today. – Nottingham, 1996.

Як зазначено у передмові до книжки Джонатана Саттона «Традиції в новій свободі. Християнство та вища освіта в Росії та в Україні сьогодні», православна церква, як і інші церкви, стала віч-на-віч із проблемою викладання релігії у формі, доступній для студентів вищих закладів і для молоді, зацікавленої у богословських питаннях.

Доктор Саттон, який є автором книги «Релігійна філософія Володимира Соловйова: в напрямку до переоцінки», протягом 1993 та 1994 років відвідав близько 50 вищих учбових закладів в Росії та в Україні з метою безпосереднього вивчення тенденцій, що притаманні методам викладання нового для суспільств цих країн предмета, результатом чого і стала ця книга. В стислій формі, що подекуди набирає вигляду соціологічного статистичного звіту, робиться спроба осмислити ситуацію з позиції людини сторонньої до процесів політичних, але глибоко і безпосередньо зацікавленої саме у суті проблеми, яку вона досліджує. За дещо дидактичною сухістю розповіді проглядає радість з приводу зростання громадського інтересу до питань релігійних та богословських і щире занепокоєння щодо методів їх привнесення. Метод поєднання, застосований автором є, щоправда, дещо еклектичним. Уже у вступі до своєї книги автор ділиться своїми спостереженнями стосовно викладання в Росії та в Україні курсів з *релігієзнавства*. На його думку, іншою назвою позначається те, що ще тільки п'ять-шість років тому було «основами наукового атеїзму». Якщо й є зміни, то лише за рахунок ухилу в бік культурології та історії релігій. Виняток становить Чернівецький університет ім. Федьковича, де в переліку запропонованих до студювання предметів з'явилося «богослов'я».

В другому та третьому розділах автор наділяє уваги впливові тенденції розвитку на зміст і якість навчального процесу. «Ніхто не може стверджувати, що привнесення богослов'я та релігії є справою легкою при нинішньому стані суспільства.» Лектори за фахом у своїй більшості – це філософи та історики, а то, навіть, математики та фізики. Досвід сучасного західного богослов'я залишається terra incognita. Позитивним прикладом, як вважає Саттон, може послугувати діяльність, Відкритого Православного університету, заснованого о. Олександром Менем у 1980 році. Загальну ж картину можна окреслити словами Костянтина Іванова: «Ми знаємо і в той же

час не знаємо, чому навчати.» Четвертий розділ книжки присвячено аналізу стану справ богословської просвіти як важливого напрямку діяльності Руської православної церкви в Росії та в Україні. Із наведених прикладів ясно, що події, які набувають чинності у різних регіонах і стосуються становлення, обґрунтування та впровадження в них освітнього богословського процесу, розглядаються Саттоном як однорідні. Він застерігає від замикання процесу на самому собі, тільки в рамках Православної церкви, і в той же час, надаючи належне духовному досвіду, якого набула російська філософсько-богословська школа на початку ХХ сторіччя, вказує на те, що постаті, Соловйова, Бердяєва, Лоського ризикували стати у центрі *нового* православ'я. У зв'язку з цим цікаво було б дізнатися, чому автор не нагадує нам про те, що процес, який ми тепер спостерігаємо, є вже *другою* спробою поєднати зусилля церкви та сучасної філософсько-богословської думки у справі християнської освіти молоді. Плідний досвід о. С. Булгакова, м. Марії (Кузьміної-Караваєвої), Зеньковського саме тепер міг би стати нам до нагоди.

Розділ, який стосується безпосередньо України, репрезентує читачам високий рівень досягнень у справі розповсюдження Слова Божого двома неправославними общинами: общиною Української католицької церкви та общиною християн-баптистів. Автор відмічає високий рівень викладення предмета у цих общинах. Заключає свою книжку автор словами про те, що впровадження релігійної та богословської освіти «вказало на незліченну кількість завдань, що потребують проникливості, неухильності у досягненні мети». Разом з тим автор вказує на незворотність того, що відбувається. З'явившись в рамках дослідницького проекту, відділу теології та релігійної освіти Лідського університету (Велика Британія), праця Паттона підсумовує досягнення й недоліки першого, найважливішого, етапу процесу, що набуває сили самоусвідомлення.

Марина Доля

K. Raiser. To be the Church. Challenges and Hopes for a New Millenium. – WCC Publications, Geneva, 1997. – 104 p.

Де межа між окремим і загальним? У чому полягає різниця, (якщо вона є) між абсолютною відокремленістю і трансцендентним, тобто існуючим поза межами усілякої відокремленості – відокремленим від відокремленості, – Абсолютом?

Ці запитання так чи інакше спадають на думку, коли читаєш книжку Конрада Рейзера «Бути Церквою», в якій проблема сучасного буття Християнської церкви розглядається у співвідношенні поняття церкви як окремої, існуючої у певних (або ні?) межах сучасної соціально-політичної реальності, суспільної інституції з поняттям Церкви як духовного буття – коли всі кордони розчиняються у всеосяжно трансцендентному просторі.

К. Рейзер є генеральним секретарем Всесвітньої ради церков, яка являється координаційним центром «єкуменічного руху», що